

4.2 Річард ГОРБАНЬ. ПЕРСОНАЛІСТИЧНА ЕКЛЕЗИОЛОГІЯ ЧЕСЛАВА СТАНІСЛАВА БАРТНІКА

Анотація. У статті розглядається концепція персоналістичної еклезиології сучасного католицького філософа і теолога Чеслава Станіслава Бартніка, послідовника теологічного персоналізму Кароля Войтили. Автор з'ясував, що в еклезиології Бартніка Церква утворюється передовсім з прозопічних складових: особи, Христа, Святого Духа, спільноти осіб, особового світу і в остаточному варіанті сама стає «особою». В інтерпретації польського католицького мислителя Церква постає як спільнота осіб, створена в реальний спосіб посередництвом індивідуальних відносин-зв'язків (*relatio*) з Особою Христа, як така, що здійснює його місію й осягає особливий вимір буття суб'єкта в процесі й перспективі спасіння. Природу і властивості Церкви філософ-персоналіст розглядає виходячи з думки, що вона є продуктом релігійності, тобто явища, яке носить особовий характер. І структуру Церкви, і структуру релігійності визначають прозопічні відношення (*relatio*), тому особу слід вважати не тільки чинником, який створює зав'язок Церкві, а й її фундаментальною структурою. На базі людської природи та звичайної спільноти християн Церква проявляє себе як релігійно-суспільна «Особа». З погляду реалістичного універсального персоналізму Ч. С. Бартніка, вона отримує характер спільнотної особи на взірць інших форм спільнотної особи. Оскільки Церква стає спільнотним цілим, то повинна здійснювати та здійснює свою «особу», стає собою в повному розумінні, при цьому вона знаходиться на служінні та реалізації не лише власного буття особою, а й буття окремої людської особи в її прямуванні до власної повноти.

Ключові слова: персоналізм, еклезиологія, особа, Церква, буття, особові відношення (*relatio*), спільнотна особа.

In this article by **Richard Gorban** «**Personalistic Ecclesiology of Czeslaw Stanislaw Bartnik**» the author considers the concept of Personalistic Ecclesiology of Czeslaw Stanislaw Bartnik, a modern Catholic philosopher and theologian, the follower of theological Personalism of Karol Wojtyla. The author found out that, according to Bartnik's Ecclesiology, the Church consists primarily of prosopoistic constituents: the Personality of Christ, Christ, Holy Spirit, community of persons, the world of the personality and consequently becomes the Personality itself. In conformity with the Polish thinker's interpretation, the Church is a community of personalities, founded in a real way, by means of individual relations-bonds (*relatio*) with the Personality of Christ as the one that performs His mission and perceives a special dimension of the subject's existence in the process and prospects of salvation. The philosopher-personalist treats nature and peculiarities of the Church based on the idea that it is a product of religious commitment, the phenomenon of personal character. The structures of the Church and religious commitment are distinguished by prosopoistic relations (*relatio*), that is why the personality should be seen as not only the factor, which creates bonds with the Church, but is its fundamental structure. Based on human nature and common Christian community, the Church manifests itself as a religious-social Personality. From the point of view of realistic Universal Personalism of Stanislaw Bartnik, it takes form of a communal character, following the principles of other kinds of a community person. As long as, the Church becomes the community whole, it must realize and really fulfils its Personality, becomes truly its self, furthermore it serves and realizes not only its own existence as a personality, but the existence of a single human being in its aspirations to its own fullness.

Keywords. Personalism, Ecclesiology, personality, the Church, existence, personal relations (*relatio*), community person.

Актуальність дослідження теми. Міркування про те, що Церква є особою, не нове. Його висловлював ще за часів занепаду Римської Імперії Августин Блаженний. Утім новою і плідотною в контексті розвитку сучасної теології слід вважати концепцію Церкви-особи в персоналістичній системі польської богословсько-філософської думки, яка постала і сформувалася в річищі ідей оновлення Церкви та розбудови філософії цілісної людини, задекларованих на II Ватиканському Соборі. Серед тих, хто найбільш повно та цілісно розвинув цю тезу, варто назвати Кароля Войтилу та його послідовника Чеслава Станіслава Бартніка.

Дослідження теми. Доробок Чеслава Бартніка є маловідомим в Україні. Лише 2016 року він став предметом дослідження двох наукових студій: нашої (цебто Р. А. Горбаня)²³³ і П. Р. Василіва²³⁴. Натомість реалістичний універсальний персоналізм, викладений у філософських і теологічних працях нашого сучасника професора Ч. С. Бартніка, як і його персоналістична еклезіологія, не повинні лишатися поза увагою вітчизняних науковців з огляду на великий інтерес сьогодення до персоналізму як продуктивної, далекосяжної філософії та ідеології в контексті розбудови духовних засад української державності.

Подання теми статті. Вивчаючи питання персоналізації Церкви в теології К. Войтили, Ч. С. Бартнік зазначає, що релігійні акти та дії людської особи найбільш повно відображають її сутність, існування й структуру. У цьому контексті Церква постає як відношення (*relatio*) людини до Бога та людини до людини. В такий спосіб Церква реалізує себе в індивідуальному і спільнотному вимірах, в особі та спільноті осіб, в їх міжособових відносинах-зв'язках, а також особових відношеннях з Богом²³⁵. Церква не може існувати сама по собі без конкретної людської особи. У свою чергу, кожний християнин відзначається особливим спільнотним єством, належачи до Тіла Христового, тобто Церкви. Людська особа певним чином вказує, об'являє Особу Бога, а Бог виявляє, об'являє правду про людську особу самій людині.

Правдива і повна дійсність Церкви реалізується у площині особи, міжособових відношень (*relatio*). У розбудованій Ч. С. Бартніком еклезіології підкреслюється спільнотне буття Церкви й ідея взаємного доповнення як набування повноти особою і спільнотою осіб, адже особа здійснює себе у спільноті осіб, якою є Церква. Ще К. Войтила досліджуючи підстави католицького оновлення (*aggiornamento*) вказував, що Церква – це особа і спільнота водночас, які знаходять своє буття в Особі Христа²³⁶. Структура буття Церкви має той самий характер, що й структура буття людської особи – це спрямування на іншого та творення особових відношень (*relatio*). У дійсності Церкви особи єднаються в ціле у правді й любові (тобто в Бозі), тому Церква формує не просто спільноту, а об'єднує окремих осіб в особову комунію. Буття Церкви лише започатковується у спільноті, розвиваючись у більш повне буття комунії, причому не тільки однієї особи з іншою, а й людської особи з Особами Божими. Тому його слід розглядати у площині незмінно триваючого процесу міжособового єднання. В такий спосіб відбувається персоналізація Церкви. Оскільки в комунії осіб окрема особа здобуває свій найглибший сенс через дарування себе іншим особам, то персоналізація становить факт і завдання церковної спільноти.

У Церкві всі християни стають одним суб'єктом, нерозривним цілим, що виражає особове буття. Такий зв'язок спрямований на єднання з Особами Трійці й осягнення єдності в Бозі. Ч. С. Бартнік зауважує, що у спільноті Церкви першість завжди залишається за особою як основою будь-якої спільноти.

Незважаючи на те, що існує загальне поняття Церкви як основи буття, про цілісність її образу можна говорити лише в прозопоічній перспективі. У результаті такого підходу Церква набуває абсолютно органічного особового характеру, оскільки в персоналістичному аспекті немає місця індивідуалізму чи колективізму²³⁷. Церква дістає дійсну правдивість і цілісність тільки завдяки реальності людських осіб, а особи отримують стан християнина завдяки єдності істоти та природи Церкви. Усі здобувають одне спільне буття, дію та вияв. Окремі особи становлять реальну первинну основу, джерело спільнотного існування Церкви, конкретно творять Церкву, визначають і формують її буття. Таким чином, як наголошує

²³³ Горбань Р. А. Реалістичний універсальний персоналізм Чеслава Станіслава Бартніка: Монографія. – К: Білий Тигр, 2016. – 484 с.

²³⁴ Василів П. Р. Любов у Христі. Персоналістична інтерпретація благодаті в універсальному персоналізмі та в догматичному богослів'ї Чеслава Станіслава Бартніка; [Електронний ресурс] / Павло Романович Василів. – Режим доступу до тексту: http://evangelizacija.io.ua/s2439685/bogoslovski_pidstavi_pochitannya_moshchey_svyatih_yak_providnikiv_bojoe_blagodati.

²³⁵ Bartnik Cz. St. Personalizacja Kościoła według K. Wojtyły // Personalizm. – 2004. – № 6. – S. 71.

²³⁶ Wojtyła K. U podstaw odnowy: Studium o realizacji Vaticanum II. – Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1972. – S. 79.

²³⁷ Bartnik Cz. St. Personalizacja Kościoła według K. Wojtyły // Personalizm. – 2004. – № 6. – S. 76.

польський мислитель у трактаті «Церква Ісуса Христа» (1982), Церква постає як спільнота осіб, створена в реальний спосіб посередництвом індивідуальних відносин-зв'язків (*relatio*) з Особою Христа, здійснюючи його місію та діло, осягаючи особливий вимір буття суб'єкта в процесі й перспективі спасіння²³⁸. Місія і завдання Христа полягають не в спасінні індивідуальної особи самої по собі, а всіх осіб, усього людства, тому перебувають у площині спільноти. Відтак з погляду реалістичного універсального персоналізму Ч. С. Бартніка, Церква отримує характер спільнотної особи на взірць інших форм спільнотної особи. Оскільки Церква стає єдиним цілим, спільнотною особою, то повинна здійснювати та здійснює свою «особу», стає собою в повному розумінні. Вона знаходиться на служінні та реалізації не лише власного буття особою, а й буття окремої людської особи в її прямуванні до власної повноти. У такий спосіб у Церкві відбувається процес персоналізації. Ч. С. Бартнік зводить сутність Церкви до містерії особової структури. Його концепція ґрунтується на глибинній структурі самої особи як такої. Як слушно вказує польський дослідник А. Войтчак, у цій персоналістичній моделі Церкви в конститутивний спосіб однаковою мірою поєднуються онтологічна і персоналістична сутності особи, до того ж винятково підкреслюється субстанційність буття Церкви²³⁹.

У праці «Громи, що говорять» (1999) у процесі розгляду питання про час і спосіб «зав'язку» церковної спільноти Ч. С. Бартнік вказує на необхідність визнати за таку першооснову містерію особи. Тому, на його переконання, початком християнства слід вважати не якусь подію або факт, а особу – Особу Ісусу Христа. Позаяк Церква не була створена якимсь рішенням чи документом, а «зародилась» на основі Особи Христа в його особовій тринітарній місії у результаті втілення, що обумовило зародження зв'язку, глибинної єдності між Сином Божим і людиною як особи з особою. Таке прозопоїчне народження Церкви на основі Пресвятої Трійці має всюди присутню першість буття Особи Божої. Саме особа є тією вічною й абсолютною дійсністю, «яка зав'язує основи нових особових існувань, оскільки завжди є і буде тією нескінченною, безповоротною, непідлягаючою знищенню дійсністю, незглибимою у своєму бутті»²⁴⁰. На переконання Ч. С. Бартніка, Церква не будується на якійсь анонімній основі, а є простим наслідком такого явища як релігійність, що має особовий характер. І структуру Церкви, і структуру релігійності визначають прозопоїчні відношення (*relatio*). В основі цієї особової спільноти постали апостоли, реальні особи, які зав'язали відношення з Христом, а через нього – з Богом, утворюючи згодом чимраз ширшу та більшу спільноту осіб. Звідси, особу слід вважати чинником, який дає основу, зав'язок Церкві. Церква збудована на особових відносинах-зв'язках (*relatio*), і її фундаментальною структурою є особа. Тому фундаментальний еклезіологічний зав'язок у площині змісту, підпорядкування та функціонування має персоналістичний характер. Основним змістом буття Церкви є внутрішня єдність, пов'язаність усіх частин особового світу в його абсолютності та нескінченності (природній і надприродній), більше того, особа являє собою абсолютний спосіб функціонування буття та його цінностей. У площині функціонування Церква постає як містерія процесу втілення, уособлювання людини в Христа під дією Святого Духа. Бути християнином означає в реальний спосіб пов'язати свою особу з Особою Христа у співвідношеннях (*relatio*) до інших осіб й упродовж усього простору і часу свого особового існування²⁴¹.

У другому томі «Католицької догматики» (2003) польський теолог зазначає, що в персоналістичній концепції Церква утворюється передовсім з прозопоїчних складових: особи, Христа, Святого Духа, спільноти осіб, особового світу і в остаточному варіанті сама

²³⁸ Bartnik Cz. St. Kościół Jezusa Chrystusa. – Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1982. – S. 57.

²³⁹ Wojtczak A. Osoba i społeczność // Historia i Logos. Cz. S. Bartnikowi na 60-lecie / pod. red. K. Macheta, K. Goźdz, M. Kowalczyk. – Lublin: Standruk, 1991. – S. 345.

²⁴⁰ Bartnik Cz. St. Gromy mówiące: Kazania, przemówienia, publicystyka społeczno-polityczna. – Lublin: Standruk, 1999. – S. 225.

²⁴¹ Ibid. – S. 260.

стає «особою». Своє джерело та найвищу підставу Церква має в Божих Особах як комунії, повноту звершення свого буття вона також досягає у Трійці Осіб Божих, що визначає її прозопоїчний аспект. Таким чином концепція Церкви «набуває тринітологічну основу»²⁴². З одного боку, середовищем розбудови та знаряддям формування Церкви стає дійсність у своєму природному вимірі, з іншого – Церква існує в особах, а не поза ними, і оскільки вона має власне життя, суб'єктність, екзистенцію, активність, досвід, творчість, то відзначається вимірами природи і особи. Ч. С. Бартнік стверджує, що Церква «завдяки вкоріненню в людських особах творить постать спільнотної особи, яка має власне “Я” в Христі та Святому Дусі»²⁴³. Буття Церкви становить особові відношення (*relatio*) Божих і людських осіб у містерії Комунії, тому її дійсність не можна трактувати тільки об'єктно як ідею, явище чи інституцію. На базі людської природи та звичайної спільноти християн Церква проявляє себе як релігійно-суспільна «Особа».

Поодинокі особа сама по собі не може становити дійсність Церкви, буття якої має передовсім спільнотний характер. Ця спільнота, завдяки Христу, отримує особливий зв'язок з Богом і з іншими членами Церкви, який створює специфічний вид єдності усіх. Звісно, Церкву неможна розглядати виключно в духовних категоріях, оскільки вона відзначається матеріально-духовним буттям, як і людська особа, має свою видимі структуру (тіло, організм) та попередньо представлене духовне єство, у цьому спостерігається пряма подібність до сутності особи. Зазначене дає підстави говорити про персоналістичну концепцію Церкви.

У праці «Персоналістичне християнство» (2003) філософ наголошує, що поряд із загальною дійсністю Церкви існують її часткові прояви, окремі церковні спільноти різних народів і держав, у яких теж проявляється особовість. Подібно до того, як існує багато людських осіб, є чимало різних постатей і форм Церкви, але всі вони становлять одне ціле, єдність усіх у Христі. Особова сутність Церкви проявляє себе, як і в бутті суб'єкта, через самоусвідомлення, керування собою, гідність, культуру, мову, історію, творчість, етнічний характер. Попри різноманіття проявів особова сутність Церкви вкорінена в Христа через дію Святого Духа у спрямуванні до Отця²⁴⁴.

Ч. С. Бартнік пояснює, щоб зрозуміти сутність Церкви, слід виходити із буття конкретної, субзистентної людської особи в її релігійних проявах. Не варто сприймати Церкву як звичайне поєднання осіб, як групу, подібну до інших груп чи об'єднань, позаяк її основою є уніфікація особи як буття, тут йдеться про зв'язок на онтологічному рівні, що доповнюється рівнем надприродного єднання у Бозі та із самим Богом як особовим буттям²⁴⁵. Тому Церква – це не якийсь додаток, суто зовнішнє явище стосовно людини, а особливе середовище, яке у повній мірі сприяє здійсненню буття людської особи. Без людських осіб, онтологічного зв'язку і боголюдської єдності вона була б лише абстракцією, пустою іпостассю, чистою ідеєю чи просто назвою. Еклезіальність базується і розвивається на основі структуральної й екзистенційної особовості. У Церкві, як і у світі, те, що має матеріальне, дочасне значення, стає лише засобом і знаряддям, яке допомагає людській особі прямувати до повноти свого буття. Відтак Церква стає осередком, де особа прямує до свого здійснення в Бозі.

Важливим, на переконання польського теолога, є поєднання в персоналістичній концепції Церкви еклезіальної христології з пневматологією, де Христос є тим, хто об'єднує всіх у Бозі, а Святий Дух тим, хто з'єднує всіх в абсолютний спосіб у тісну комунію людських і Божих Осіб в Отці. Як слушно зауважує польська дослідниця О. Павловська, у підсумку можна говорити про тринітологічну основу еклезіології Ч. С. Бартніка²⁴⁶. До того ж, площиною, яка поєднує рятівні дії Бога з інституціональними проявами буття Церкви,

²⁴² Bartnik Cz. *St. Dogmatyka katolicka*. – Т. 2. – Lublin: Wydawnictwo KUL, 2003. – S. 43.

²⁴³ Ibid. – S. 47.

²⁴⁴ Bartnik Cz. *St. Chrześcijaństwo personalistyczne*. – Lublin: Standruk, 2003. – S. 240.

²⁴⁵ Bartnik Cz. *St. Dogmatyka katolicka*. – Т. 2. – Lublin: Wydawnictwo KUL, 2003. – S. 109.

²⁴⁶ Pawłowska O. *Personalistyczna koncepcja Kościoła według Czesława Stanisława Bartnika*. – Warszawa: O. K., 2006. – S. 67.

виступає людська особа. Особа стає тією реальністю, яка знаходиться понад будь-якою інституцією, буттям чи дійсністю дочасного середовища, оскільки вся дійсність має сенс і доцільність тільки тоді, коли служить особі в її особовій реалізації, утвердженні її структур та допомагає їй розвиватися.

Від часів Відродження побутує теза про те, що Церква в католицькому розумінні поєднується з виміром суспільності, у якому спільнота з'єднана в одне ціле зв'язками любові та спрямована до Бога. Якщо ж дотримуватися ідеї спільнотності, яку пропонує Ч. С. Бартнік, то доповнення її розуміння можемо знайти в іншого польського теолога – Кароля Войтили, який за суть «еклезії» (Церкви-спільноти) вважає особовий рятівний зв'язок (*relatio*) людини з Богом. Відношення (*relatio*) з'являються між особою людини і Божою Особою, а також між окремими особами у спільноті осіб вимальовуючи вертикальну і горизонтальну площини буття.

Професор Ч. С. Бартнік зазначає, що Біблія виразно вказує на буття Церкви-особи, основою якої стає Тіло Христа, оскільки Ісус порівнював себе з такою конструкцією, а чітке визначення їй дав апостол Павло. Марія постає як Церква-Матір, Петро – як Фундамент Церкви-Суспільства, натомість усі апостоли формують першу основу Церкви-Суспільства. У найвищому значенні Церквою-Особою виступає Ісус Христос, усі ж інші буття у цьому значенні є другого плану і похідними від нього.

У теологічному трактаті «Церква як таїнство світу» (1999) Ч. С. Бартнік пише про те, що сьогодні поняття Церкви як особи стає щораз більш теологічним, тому і людська особа як така починає виростати до найвищих християнських теологічних категорій. У Церкві акцентується не стільки «людина», скільки «християнська особа». У цьому сенсі і Церкву починають окреслювати в категорії «особи» як найвищу містерію людського буття, хоча неможна забувати про поєднання з Богом як особливу комунію, особливу спільність, яка є визначальним атрибутом як особи, так і Церкви²⁴⁷.

У ґрунтовній праці «Персоналізм» (1995) польський філософ висловлює думку, що Бог ніби творить самого себе у людській особі і лише тоді ініціює процес глибокого поєднання із Собою. У цьому сенсі особа стає Церквою, адже є образом особи Божої та місцем і способом явлення Божої особи у створіннях. Лише на базі особи, неначе всередині Церкви, відбувається процес рятівної уніфікації з Богом. Водночас без людської особистості не було б ані об'явлення Церкви, ані тим більше процесу спасіння²⁴⁸.

За словами Ч. С. Бартніка, в персоналістичній еклезіології йдеться про те, що Церква є «кимось», а не тільки «чимось». Біблія і християнська традиція приписують Церкві багато особових рис, бо вона є душа, Христос, Марія, матір, спільнота, тіло, одне ціле, одне єство. Виразним тут є первісне явище приписування церковному суспільству особових характеристик: віри, надії і любові. При цьому зазначені «три чесноти постають як певні рівні містерії християнського спільнотного життя у Церкві»²⁴⁹.

Новий Завіт формує науку про Церкву не тільки як об'явлену правду про спільноту, а й як про певний суспільний устрій, що в ньому Церква виступає єдиним суб'єктом віри. Тут йдеться про одне ціле єство, яке виражає віру та живе нею. Біблія подає це як «нашу віру» чи «вашу віру», або аналогічно вірі індивідуальної особи, як єдність віри досконалої людини – особи в повноті її буття. У подібний спосіб говориться також про «надію Церкви» як модус життя спільноти, адже християнське суспільство характеризувалось як «багате у надії». Надія стає тут ідеєю та спрямуванням на шляху до повноти власного буття і звершення в Бозі. Вона виступає засобом спільнотності зібрання віруючих, які «покликані до однієї надії», де її справжнім уособленням є сам Христос²⁵⁰.

Теологи вважають, що одночасно існує колективний суб'єкт любові, яка, маючи універсальний характер, базується на єдності як любов у стосунку до всіх і як любов до цілої спільноти, де всі творять Тіло Христа, стають одним цілим у Христі. Але тут з'являється

²⁴⁷ Bartnik Cz. St. Kościół jako sakrament świata. – Lublin: Standruk, 1999. – S. 78.

²⁴⁸ Bartnik Cz. St. Personalizm. – Wyd. 2 popr. i poszerz. – Warszawa: O.K., 2000. – S. 223.

²⁴⁹ Bartnik Cz. St. Kościół jako sakrament świata. – Lublin: Standruk, 1999. – S. 81.

²⁵⁰ Bartnik Cz. St. Kościół jako sakrament świata. – Lublin: Standruk, 1999. – S. 82.

думка про те, що суспільство відрізняється від індивідів суб'єктом християнської любові, яка започаткована у Бозі та поширена (розлита) у Церкві. Відтак усі християни мають «ту саму любов, одну згоду й один розум» (Фил. 2:2), де Церква виявляє своє єство любові як особа.

Як зазначає професор Ч. С. Бартнік, II Ватиканський собор, а особливо папи Павло VI та Іван Павло II, глибоко підкреслювали певну суб'єктність, навіть персональність Церкви як особливої особової спільноти. Тут йдеться про самосвідомість Церкви, про її самопізнання, самовизначення, самореалізацію, свободу і перспективність. К. Войтила говорив про «персональність у широкому значенні – тобто суб'єктність»²⁵¹.

На думку Ч. С. Бартніка, можна окремо говорити про спеціальний суспільний характер екзистенції Церкви. Екзистенція Церкви є продовженням екзистенції Ісуса, але, як і він, перебуває в межах історичного процесу, де має свій початок, розвиток і звершення у Царстві Небесному. У цьому контексті екзистенція Христа стає найвищим змістом екзистенції Церкви як людського суспільства в її особовому бутті²⁵².

Церква також має існування, що стає зрозумілим тільки у світлі дійсності Особи Бога, який формує зміст персональності в історії та житті Церкви. Як зазначає український католицький теолог І. Водопівець, екзистенція Церкви проникнута розвитком, становленням у часі і просторі, трансцендентуванням буттів, які не мають особового характеру. Церква також живе, бореться, хворіє, терпить, а тому потребує таїнств для себе, не тільки Хрещення і Євхаристії, а й Священства, Сповіді, а також і Подружжя, які передбачають народження нових осіб у Божій спільноті²⁵³.

Церква як суспільство наповнюється особистими змістами, серед яких належне місце займають духовні цінності. Позаперсональна площина завжди присутня в Церкві у вигляді певних речей, структур, відношень, проте все це базується на чомусь, що має зв'язок з особовою екзистенцією, а також з правдою, добром, свободою, творчістю, справедливістю, устремлінням до нескінченності. На переконання Ч. С. Бартніка, існування Церкви як спільнотної особи необхідно сприймати під кутом зору особливого способу персонального існування в особовому бутті Христа, яке передусім полягає у зв'язку історичної особовості з вічністю.

Основним чинником екзистенції й особових відношень (*relatio*) Церкви вважається зв'язок з Богом, а в церковному переказі ця правда підкреслюється на рівні індивіда і спільноти. Подібні думки висловлював кардинал К. Войтила: «Спасіння водночас має особовий і спільнотний характер та реалізується у спільноті Церкви і через Церкву»²⁵⁴. Усе це простежується по лінії біблійних метафор, у семантичному полі яких висловлюється ідея, що кожний християнин є святиною Бога, а християнська громада – це неподільна святиня. Сьогодні все більше переважає думка на користь Церкви–спільноти, що пов'язане з підкресленням реальності та значення спільнотної особовості Церкви, при цьому аж ніяк не применшується значення та вага індивідуальної особи. Цікавим, з погляду Ч. С. Бартніка, є той факт, що подібні обриси головному християнському об'єднанню надає сама релігійна громада, оскільки образ Церкви–спільноти формується з-посеред її членів²⁵⁵.

У будь-якому випадку, коли йдеться про особові цінності, то неможна враховувати інтереси лише індивіда, а слід зважати й на суспільно-персональні цінності спільноти та поважати їх. Тому Церква служить не тільки особі, а й спільнотності осіб, цілому людству. Навіть вироблено постулат про скерування всіх речей, усього буття на людську особу, яка становить його осередок і призначення. Ця християнська аксіома по суті передбачає як служіння людству, суспільству, суспільній особовості, так і індивідууму, окремій особі.

На думку Ч. С. Бартніка, підкреслення персоналістично-спільнотної структури Церкви викликає виразну зміну в еклезіологічному баченні дійсності цієї спільноти. Церква

²⁵¹ Wojtyła Karol. *Osoba i czyn*. – Krakow: Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1969. – S. 301.

²⁵² Bartnik Cz. *St. Kościół polski po erze totalitarnej: Konferencje do księży dziekanów*. – Lublin: [b. w.], 1991. – S. 7.

²⁵³ Водопівець І. *Еклезіологія. Церква Христова* [пер. з італ. М. Демид]. – Рим-Львів: Свічадо, 1994. – С. 224.

²⁵⁴ Wojtyła Karol. *Znak ktyremu sprzeciwić się będą*. – Poznań: Pallotinum, 1976. – S. 56.

²⁵⁵ Bartnik Cz. *St. Kościół polski po erze totalitarnej: Konferencje do księży dziekanów*. – Lublin: [b. w.], 1991. – S. 81.

характеризується насамперед певною суб'єктністю й особовістю, при цьому завдяки започаткуванню її Христом є найвищою структурою буття та екзистенції. Усі спасительні дари, святі тайни й об'явлення стосуються передусім особової сфери людини²⁵⁶. Христос стає тим, хто наділяє Церкву буттям особового характеру. Усе це виявляється в бажанні виокремити особливий характер Церкви, підкреслити значення та місце особи й особового буття у спільноті.

Теорія про Церкву покладається на практику, при цьому актуальним є принцип «Віра діє через любов». Здатність до християнського діяння, творення, вчинків охоплює всю спільноту Церкви, а звідси впливає на загальнохристиянські й універсальні дії. За таких умов кожний релігійний знак, кожна ситуація містить у собі співвіднесення до цілої Церкви, до її минулого і навіть майбутнього, початків та есхатології. У трактаті «Церква Ісуса Христа» польський мислитель пише: «Церква-суспільство постає як місце і час здійснення й реалізації справ і творіння вищого рівня та змісту»²⁵⁷. На думку теолога, необхідно пам'ятати, що всяка суспільно-творча і церковна діяльність стає найбільш інтенсивною на рівні особовості, знаходячи свою повноту та реалізованість в індивідуальній особі християнина. У результаті цього Церква існує не як річ, ані навіть як «природа», тобто як «щось», а власне як спільнотна особа, яка виростає на особовому бутті та вкорінена в індивідуальній особі. У будь-якому випадку немає Церкви поза людською особою, тому в кожній індивідуальній особі здійснюється твердження Ч. С. Бартніка про те, що кожна особа має еклезіофанійний характер, тобто є здатною відкривати всю глибину виміру Церкви²⁵⁸. Важливо, що всі християни без огляду на стан вік і функції є передусім інтегральними членами Церкви.

Як зазначає кардинал Й. Гьофнер у «Християнському суспільному вченні», є підстави стверджувати, що у площині спасіння або екзистенції спасіння, але не у площині природи всі члени Церкви можуть вважати себе дітьми Церкви і не тільки усиновленими, адаптованими, а кожен стає справжньою дитиною у спільноті Божих дітей. Батьківство Боже, започатковане у Христі, у площині спасіння знаходить своє доповнення у материнстві Пресвятої Богородиці та Церкви. Це виявляється в засаді єдиного материнства, індивідуально уособленого в Марії, а в Церкві проявляється в особовості суспільства як опікуна, що піклується про кожного свого члена²⁵⁹.

На думку Ч. С. Бартніка, у Церкві як у великій родині братерство набуває особливого духовного значення і стає глибокою таємницею спільного християнського життя. Неможна бути «братом» чи «сестрою» в Церкві без особливого дару Святого Духа. У кожному з християн у певному сенсі об'являється також і Христос як той, хто стає виявом усіх членів свого Тіла. При цьому образ Бога повинен досягатися кожним із вірних як завдання і мета власного особового здійснення. Як твердить професор, правда про людське братерство, про спільноту, про буття однією родиною всіх людей дуже відповідальна і повинна суцільно перетворювати реальне життя кожної особи. У концепції Біблії цілий світ постає великим домом Бога, а люди при цьому – його (Бога) співмешканцями. Дім цей у дійсності Церкви збудований на фундаменті пророків і апостолів, де наріжним каменем став Христос. Тому християнство поширює ідею «універсалізму братерства» й «універсалізму світової родини», намагаючись, за словами Ч. С. Бартніка, «перетворити цілий світ на один єдиний спільний дім, на одну велику родину народів й осіб, на одну спільнотність Церкви у світі»²⁶⁰.

На думку польського теолога, виміром християнства стає спільнота Церкви. Одночасно Церква намагається уділити свого «спільнотного духа» кожній іншій

²⁵⁶ Bartnik Cz. St. Kościół Jezusa Chrystusa. – Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1982. – S. 64.

²⁵⁷ Ibid. – S. 65.

²⁵⁸ Bartnik Cz. St. Teologia społeczno-polityczna. – Lublin: Agencja Wschodnia, 1998. – S. 175.

²⁵⁹ Гьофнер Й. Християнське суспільне вчення. – Л.: Свічадо, 2002. – S. 221.

²⁶⁰ Bartnik Cz. St. Kościół Jezusa Chrystusa. – Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1982. – S. 67.

спільноті: сім'ї, родині, громаді, народу, співдружності народів. Це не означає змішування цих спільнот в їх світському вимірі, а має бути їх утвердженням і запорукою особових відношень (*relatio*) у власних «менших чи більших спільнотах-народах»²⁶¹. За такої умови інші, не церковні спільноти, представляються не чужим, «іншим», ворожим середовищем, а таким самим особовим, але наділеним іншим, не християнським началом. Завдання християнської Церкви полягає в тому, щоб об'єднати все людство у Христі, ведучи до спільноти Осіб Божих.

При цьому християни служать суспільству світським і релігійним способом у співпраці з Духом Творця задля все більшого розвинення людської спільнотності. Завдяки Церкві людське суспільство починає по-новому досліджувати історичність, наближаючись до свого найвищого сенсу. Однак суспільство не перебуває під владою інституцій Церкви, скоріше Церква через свій внутрішній суспільний характер перебуває в позиції підтримки будь-якого суспільства чи спільноти. Ця підтримка і служіння мають характер формування людини за взірцем повноти особи Ісуса, життя у любові на зразок Святого Духа, служіння у глибині покори за прикладом Богородиці.

На переконання Ч. С. Бартніка, Бог тому і не зробив самотніх індивідів, відмежованих один від одного, а створив людину спрямовану на іншого, заклав у ній «потребу єднання заради досягнення власної повноти особового буття»²⁶². Саме для цього сформувалась спільнота Містичного Тіла Христа. Дійсність цього Тіла становить певний зародок ідеального суспільства, де Церква виступає плодом месіанського прагнення, початком руху до встановлення ідеального суспільства. У статті «Віра і теологія у трактуванні персоналізму» (1982) філософ пише: «Звідси спільнота Церкви об'являє Бога, тому вона також має теофанійний і христофанійний характер»²⁶³. Церква як містичне Тіло Ісуса у своєму суспільному аспекті може бути достатньо корисною для всього соціуму, наприклад, виступати джерелом самопізнання для світських суспільств або навіть предметом наукових аргументацій у галузі нових суспільних теорій і проектів.

Згідно християнського вчення, суспільне середовище, яке об'єднує багатьох осіб, в особі Христа отримує вихід у площину трансцендентності – свого ідеального та повного здійснення. У роботі «Доторкнутися Бога Живого» (2004) Ч. С. Бартнік стверджує, що тим середовищем виступає Церква, яка виражає Христа Спільнотного та Христа Спільноти. Христос є Головою, Центром і Осередком будь-якої спільноти, завдяки йому спільнота набуває особливого змісту та проявляє реальну єдність, аж до переходу у площину єдиного буття особи, стає спільнотною особою, адже всі стають одним цілим у Христі²⁶⁴.

У підсумку маємо зазначити, що в персоналістичній концепції Ч. С. Бартніка природа і властивості Церкви визначаються насамперед прозопоїчними характеристиками, оскільки, на переконання філософа, еклезіальність ґрунтується і розвивається на базі структуральної й екзистенційної особовості. Він вважає, що буття Церкви обумовлене особовими відношеннями (*relatio*) Божих і людських осіб у містерії Комунії, тому її дійсність неможна трактувати тільки об'єктно як ідею, явище чи інституцію; неможна розглядати Церкву і виключно в духовних категоріях, оскільки вона відзначається матеріально-духовним буттям, як і людська особа, має свою видиму структуру і духовне єство, у цьому спостерігається її пряма подібність до особи. В еклезіології Ч. С. Бартніка Церква утворюється передовсім з прозопоїчних складових: особи, Христа, Святого Духа, спільноти осіб, особового світу і в остаточному варіанті сама стає «особою».

²⁶¹ Bartnik Cz. St. Teologia społeczno-polityczna. – Lublin: Agencja Wschodnia, 1998. – S. 206.

²⁶² Ibid. – S. 207.

²⁶³ Bartnik Cz. St. Wiara a teologia w ujęciu personalistycznym // Przegląd Powszechny. – № ½. – 1982. – S. 46.

²⁶⁴ Bartnik Cz. St. Dotknąć Boga Żywego: Różne szkice teologiczne. – Lublin: Standruk, 2004. – S. 202.